

Warszawa, 7.10.2023

Prof. dr hab. Barbara Szatur-Jaworska
Uniwersytet Warszawski
Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Justyny Katarzyny Hołyst
pt. „System pomocy dla osób starszych w Polsce i w Anglii.
Porównawcze studium przypadku”
przygotowanej pod opieką naukową prof. dr. hab. Adama Alfreda Zycha**

Recenzja została sporządzona na wniosek dr hab. Ewy Kurantowicz prof. DSW – przewodniczącej Rady Naukowej Dyscypliny Pedagogika Federacji Naukowej WSB-DSW Merito / Uniwersytet Dolnośląski DSW. Postępowanie o nadanie stopnia doktora jest prowadzone przez ww. Radę na podstawie ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Ogólna charakterystyka rozprawy

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska ma formę monografii naukowej, co spełnia wymóg określony w art. 187 pkt. 3 przytoczonej ustawy.

Tematyka ocenianej rozprawy mieści się w głównym nurcie badań społecznych poświęconych rozpoznaniu warunków, w jakich postępuje proces starzenia się ludności i w jakich przychodzi się starzeć członkom różnych społeczeństw. Nie jest to zatem temat ani przyczynkarski, ani marginalny. Ma w sobie potencjał poznawczy i praktyczny. Dysertacja jest obszernym opracowaniem. Jej główna część liczy 285 stron. Ponadto zawiera bibliografię, netografię i wykaz aktów prawnych, a także wykaz umieszczonych w pracy rysunków i tabel. Praca zawiera też aneks, w którym umieszczono narzędzia badawcze oraz wzory formularzy stosowanych w badanych instytucjach. Pozwala to na wgląd w warsztat badawczy doktorantki. Pod względem formalnym zawartość monografii jest prawidłowa.

Praca ma typową dla monografii naukowych strukturę. Otwiera ją wprowadzenie. Rozdział pierwszy został poświęcony ogólnej charakterystyce dwóch – istotnych z punktu widzenia tematu rozprawy – zagadnień, starości i osób starszych oraz opieki środowiskowej i rodzinnej. W rozdziale drugim przedstawiono cele badawcze oraz szeroko omówiono przyjęte przez autorkę założenia metodologiczne. Liczący blisko 120 stron rozdział trzeci zawiera opis i analizę głównego przedmiotu prowadzonych badań, czyli systemu pomocy środowiskowej dla osób starszych w Polsce i w Anglii. Po nim następuje bardzo krótki rozdział czwarty poświęcony

ukazaniu różnic i podobieństw w systemach pomocy w Polsce i w Anglii. Ostatnią merytoryczną częścią rozprawy jest zakończenie zawierające wnioski i rekomendacje.

O ile kolejność, w jakiej została uporządkowana treść pracy nie budzi moich wątpliwości, to uważam, że zostały zakłócone proporcje między poszczególnymi częściami opracowania. Podział rozprawy na większą liczbę rozdziałów (a w nich podrozdziałów) sprzyjałby nie tylko poprawie proporcji między poszczególnymi częściami tekstu, ale też większej przejrzystości zawartych w niej wywodów. Ta potrzeba „rozgęszczenia” i lepszego ustrukturyzowania pracy dotyczy szczególnie rozdziałów pierwszego i trzeciego. Ponadto niedosyt budzi forma rozdziału 4. Zajmuje on raptem 8 stron i zawiera niemal wyłącznie dwa rysunki („diamenty opiekuńcze”) i kilkustronicową tabelę. Każdy z rysunków powinien zostać opatrzony komentarzem. Podobnie komentarza wymaga tabela. Co więcej, w mojej ocenie, tabela jest nieczytelna, gdyż nie pokazuje wyraźnie, na czym polegają różnice, a na czym podobieństwa w analizowanych sześciu obszarach badawczych. Czytelnik de facto musi sam dokonać takiej oceny na podstawie przedstawionych opisów.

Rozprawa ma w głównej mierze charakter opisowy. Jak pisze Autorka na stronie 13: „Celem moich badań jest (...) przedstawienie polskiego i angielskiego systemu opieki środowiskowej dla osób starszych, porównanie obu systemów oraz wskazanie praktycznych rozwiązań”. Sięgając do zróżnicowanych źródeł, Doktorantka dokonała usystematyzowanego opisu przypadków – dwóch rozwiązań instytucjonalnych. Zaproponowała też – choć w nazbyt syntetycznej formie – analizę podobieństw i różnic między prezentowanymi systemami instytucjonalnymi. Ponadto w monografii zawarto rekomendacje dla praktyki społecznej. Autorka udzieliła odpowiedzi na dwa sformułowane przez siebie kluczowe pytania badawcze: „1/ W jaki sposób funkcjonuje środowiskowy system pomocy dla osób starszych w Polsce i w Anglii? 2/ Jakie są perspektywy aplikacji rozwiązań angielskich do polskiego systemu pomocy społecznej w zakresie środowiskowych form wsparcia?”. Szkoda, że zabrakło pytania o to, czy i w jakim zakresie polskie doświadczenia można by przenieść na grunt angielski.

Ocena ogólnej wiedzy teoretycznej doktorantki

Mgr Justyna Katarzyna Hołyst ubiega się o nadanie stopnia doktora w dyscyplinie pedagogika. Przedmiot jej badań zaliczyć można do dwóch powiązanych ze sobą subdyscyplin: pedagogiki społecznej i pracy socjalnej. Dla przedstawienia kontekstu, jaki ma znaczenie dla systemu pomocy, Autorka rozprawy odwołuje się także do ustaleń nauki o polityce społecznej. Te subdyscypliny wiąże perspektywa gerontologiczna. Rozprawa może być zatem uznana za pracę z zakresu wspólnego dla pedagogiki społecznej i gerontologii społecznej (z natury swojej interdyscyplinarnej dziedziny wiedzy). Związki z pedagogiką społeczną wynikają z wyboru przedmiotu badania, jakim są środowiskowe formy pomocy, oraz z wyboru metodologii badań

jakościowych dla przeprowadzenia badań własnych. Rozprawę uznać należy także za gerontologiczną ze względu na osoby będące adresatami analizowanych form pomocy (i niekiedy jej współkreatorami), czyli osoby starsze. Także w związku z uwzględnieniem w analizach systemu pomocy nie tylko procesów dokonujących się na poziomie mikro (osoby, rodziny, sąsiedzi) i mezo (środowiska lokalne – jako ludzie i jako instytucje), ale też na poziomie makro (przemiany demograficzne, uwarunkowania prawne itd.).

Doktorantka wykazała się dobrą znajomością dorobku teoretycznego z zakresu gerontologii społecznej i pracy socjalnej oraz dorobku gromadzonego w wyniku badań empirycznych. W swoich rozważaniach odwołuje się przede wszystkim do prac polskich gerontologów społecznych, ale sięga także do opracowań kluczowych autorów brytyjskich i innych anglojęzycznych. Wykorzystuje też inne źródła – badania własne oraz polskie, brytyjskie i unijne dokumenty urzędowe. Co ważne, wspomniany dorobek naukowy jest w rozprawie nie tylko zaprezentowany, ale też poddany własnej analizie. W obszernych tzw. erudycyjnych fragmentach rozprawy mgr Justyna Hołyst wykazuje, że dostrzega wielowątkowość i wieloaspektowość zagadnień związanych z pomocą i opieką w środowisku lokalnym. Autorka uwzględniła w swoich rozważaniach złożoność starości jako fazy (etapu) życia i zróżnicowanie zbiorowości osób starszych. Pokazała też podobieństwa i różnice między podejściami do starości występującymi w różnych dyscyplinach naukowych.

Za zaletę recenzowanej pracy uznaję też wskazywanie na wątpliwości i krytyczne uwagi dotyczące obecnych w naukowym i politycznym dyskursie o starości normatywnych koncepcji (np. aktywnego starzenia się).

Mgr Justyna Hołyst lokuje swoją pracę w „paradygmacie interpretatywnym”. Ta deklaracja budzi moje wątpliwości, gdyż zgodnie z bliską mi tradycją socjologiczną badanie prowadzone w ramach tego paradygmatu kładzie nacisk na perspektywę jednostki i poznawanie subiektywnego postrzegania przez ludzi życia społecznego. A tego w rozprawie nie znajduję. Mając jednak na uwadze, że interpretatywizm jest różnie rozumiany na gruncie różnych dyscyplin naukowych, nie oceniam trafności tej autodeklaracji.

Ocena umiejętności doktorantki w zakresie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

Autorka rozprawy wykazała, że jest przygotowana do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, choć nie udało się jej w pełni uniknąć błędów warsztatowych oraz luk tematycznych i wątpliwych merytorycznie tez.

Na pozytywną ocenę zasługuje sposób konceptualizacji przedmiotu badań. Dowodzi on, że Doktorantka ma zdolność precyzyjnego określenia, co chce badać, a także co stanowi

kontekst dla przedmiotu badań. Dobrze o dyscyplinie intelektualnej doktorantki świadczą liczne rysunki i tabele porządkujące konceptualizację pojęć i wizualizujące proces badawczy. Mgr Justyna Hołyst potrafi także trafnie dobrać techniki i metody badawcze służące empirycznemu poznaniu wybranego fragmentu społecznej rzeczywistości. Słusznie zdecydowała się na wykorzystanie metod jakościowych, w tym niesystematycznej obserwacji uczestniczącej. Ta samoświadomość metodologiczna – znajdująca odzwierciedlenie w rozdziale drugim rozprawy – jest kolejnym czynnikiem składającym się na pozytywną ocenę umiejętności samodzielnego prowadzenia badań. W swojej rozprawie Autorka wykazała się ponadto umiejętnością doboru źródeł dobrze służących realizacji celów badawczych.

Za słuszną uważam decyzję Autorki, by w narracji zastosować pierwszą osobę liczby pojedynczej, gdyż dzięki temu wyraźnie podkreślone została rola własnych doświadczeń zawodowych Doktorantki i niesystematycznej obserwacji uczestniczącej.

Generalnie pozytywna ocena umiejętności samodzielnego prowadzenia badań nie oznacza, że Doktorantce udało się w pełni uniknąć luk merytorycznych lub wątpliwych tez.

Po pierwsze, w pracy brakuje wyjaśnienia, jak funkcjonuje system pomocy społecznej w Wielkiej Brytanii będącej państwem, w którego skład wchodzi cztery kraje: Anglia, Walia, Szkocja oraz Irlandia Północna. Krajom tym przysługuje różny zakres autonomii – w tym także w dziedzinie opieki społecznej. Oznacza to, że w rozprawie poświęconej Anglii należałoby wyraźnie określić, jaka jest relacja między ustawodawstwem brytyjskim i angielskim. Używanie zamiennie pojęć „Wielka Brytania” i „Anglia” bez takich wcześniejszych wyjaśnień budzi wątpliwości. Ponadto, skoro przedmiotem rozprawy jest system pomocy z Anglii, mylące jest podawanie danych demograficznych dla Wielkiej Brytanii.

Po drugie, niepoprawna merytorycznie jest powtarzana w pracy teza, że w Anglii początek polityki senioralnej wyznacza przyjęcie Prawa Ubogich (1601 r.), zaś w Polsce jej początki autorka lokuje dopiero w XXI wieku. W związku z brakiem ciągłości państwowości Polski trudno byłoby sięgnąć aż tak daleko w głąb historii naszego kraju, jak w przypadku Anglii. Niemniej jednak, jeśli Autorka uważa, że początek polityki senioralnej określać może ustawodawstwo z zakresu opieki społecznej (jak to czyni w stosunku do Anglii), to przypomnieć należy, że ustawa o opiece społecznej z 16 sierpnia 1923 roku określała „opiekę nad starcami” jako należącą do zakresu opieki społecznej.

Po trzecie, rozważania ^{o relacjach} między modelem polityki społecznej w Wielkiej Brytanii a modelem świadczenia usług społecznych należałoby uzupełnić o analogiczne rozważania dotyczące Polski.

Doktorantce nie udało się też uniknąć uchybień warsztatowych. We wcześniejszej części recenzji wspomniałam o zbyt mało przejrzystej strukturze pracy. W niektórych tytułach podrozdziałów ujawnia się brak umiejętności syntetycznego określenia tego, co będzie przedmiotem rozważań. W rozprawie zdarzają się powtórzenia. Niestety pojawiają się także błędy ortograficzne – przymiotnik „polski” pisany wielką literą, gdy nie stanowi on części nazwy własnej; „za granicą” pisane razem w zdaniu mówiącym o zarobkowaniu za granicą. Do przemyślenia jest też stosowanie pojęcia „sektor pozaformalny” (obejmujący podmioty rynkowe i organizacje pozarządowe) zamiast powszechnie przyjętego pojęcia sektorów niepublicznych (czyli innych niż rządowy i samorządowy).

Ocena oryginalności rozprawy doktorskiej

Recenzowana rozprawa może zostać uznana za dzieło oryginalne.

Po pierwsze, jest efektem samodzielnych analiz i przemyśleń Autorki wynikających z lektury opracowań naukowych oraz dokumentów urzędowych.

Po drugie, oryginalność pracy związana jest z wyborem przedmiotu badania, jakim jest analiza porównawcza dwóch systemów pomocy (ze szczególnym uwzględnieniem opieki) dla osób starszych.

Po trzecie, w toku przygotowania rozprawy jej Autorka przeprowadziła własne badania empiryczne. Co oznacza, że wykorzystała nie tylko źródła zastane, ale też wywołane.

Konkluzje

Mając na uwadze sformułowane powyżej oceny, uważam, że rozprawa doktorska mgr Justyny Katarzyny Hołyst zatytułowana „System pomocy dla osób starszych w Polsce i w Anglii. Porównawcze studium przypadku” spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim w art. 187 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

